

1. Козоріз Г.Г. Шляхи подолання енергетичної кризи у сфері підприємства // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональні аспекти розвитку підприємництва. Вип. VII / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 1998. С. 113–119. 2. Кирик С., Головка С., Костін Ю. Підвищення ефективності енерговикористання // Економіка України. 2001. №3. С. 35–39. 3. Мамалыга В.М., Гаманюк Л.Е., Миколаєнко В.М., Демченко Н.А., Федосенко Д.Н., Морофьянец Б.И., Стремоухова Е.А. Удельное потребление энергоресурсов как один из инструментов оценки эффективности работы предприятий, отраслей и всего народного хозяйства // Энергетика и электрификация. 2000, № 9. С. 48–54. 4. Політика і культура. 2001. №5. С. 29.

УДК 316.74.2+316.334.23

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ОСНОВА МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

М.М. Лукасевич

Аналізується теоретична база сучасного реформування економічної системи в Україні, розглядаються пріоритети взаємин економічної та соціальної сфер, визначається соціально-економічна основа мотиваційного механізму розвитку підприємництва.

This article analyses theoretical base of current reformation of Ukrainian economical system, examines the priorities of mutual relations of economical and social spheres, determines social and economical reasons for motivation mechanism of enterprise.

Надрукована в „Урядовому кур'єрі” [4] програмна стаття „Україна”: поступ у ХХІ ст. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.” стала після всеукраїнського обговорення теоретичною базою економічної і соціальної політики сучасної української держави. Новаційність даної „Стратегії” виявляється вже в її назві: „стратегія економічної та соціальної політики”. До цього часу в подібних програмних працях (навіть і в прагматичний радянський період) вживався термін „соціально-економічна політика”, тобто до даної епохальної праці в офіційних документах соціальне передувало економічному. Звичайно, не завжди задекларований пріоритет соціального над економічним реалізовувався на практиці, та, принаймні, у теорії він завжди був присутнім. „Стратегія економічної та соціальної політики...” взірця 2000-го року рішуче відкидає пріоритет соціального над економічним і ставить, однозначно, економіку на перше місце.

Відповідно до цього фундаментального домінування економічного над соціальним у „Стратегії” визначаються й інші пріоритети. Так, державність і національна безпека (цінності, які, звичайно, не підлягають запереченню) передують закликам „усвідомити, що найвищою цінністю сучасного цивілізаційного прогресу є людина”. Тобто і тут продовжується думка про пріоритет економічного над соціальним, вже у вигляді першості держави над особою. Проблема взаємин держави з особою однозначно розв'язується на користь першої. Коли ще врахувати, що саме поняття „прогрес”, яке вживається в даному висловлюванні авторів „Стратегії”, є проблематичним до визначення (конкретне пояснення, що розуміється під тим словом у „Стратегії”, відсутнє), бо в сучасній соціології, економічних науках і філософії існують сотні різних, часто зовсім протилежних, визначень терміну „прогрес”, напрошується висновок, що у цій праці людина є цінністю абстрактною.

Послідовність авторів „Стратегії” спостерігається і в подальшому висловлюванні: „базовою основою нашого подальшого розвитку є європейський вибір, відданість України загальнолюдським цінностям, ідеалам свободи та гарантованій демократії”. Конкретних визначень, що розуміється під „європейським вибором”, „ідеалами свободи” та „гарантованою демократією”, у праці немає, як і згадки про дійсну базову основу розвитку України, – українську національну культуру”.

Ця послідовність доходить до свого апогею в ототожненні соціального й економічного аспектів у вжитому терміні „інновація”. В економіці – це впровадження нових форм організації праці, тоді як в соціології, наприклад, за визначенням Р.Мертон, це форма пристосування індивіду, коли мета виправдовує засоби.

Оригінальність „Стратегії” можна спостерігати і в багатьох інших епізодах, та потрібно визнати цілісність, чітку послідовність і раціоналістичність цієї праці. Не випадково ж вона лягла в основу сучасного розвитку України як офіційний документ.

Фундаментальні принципи розвитку економіки формують і мотиваційний механізм розвитку підприємства. Останній є завжди наслідком першого. Оскільки в основу сучасного розвитку України однозначно і рішуче було покладено економічний матеріалізм (у модернізованій формі), який розглядає економіку як наділений усіма функціями суб'єкт історії, у відриві від реальних індивідів, одночасно висувуючи різні популярні соціальні гасла абстрактного типу, то цей економічний матеріалізм і є формуючою силою мотиваційного механізму розвитку підприємництва. Коли звернутися до відомої праці німецького соціолога М.Вебера [2], то, однозначно, зрозуміємо, що причиною становлення „класичного” капіталізму в Західній Європі були не матеріальні чинники, а релігійні. Адепти протестантизму вбачали у своїй суто професійній діяльності продовження і головну сутність власної релігійної практики. Протестантська етика породила так званий „світський аскетизм”, через який і виник „дух” капіталізму. Україна не є протестантською країною, та й сучасний протестантизм сьогодні явно не в силі (і немає бажання!) повторити свій давній героїчний вчинок – породити в Україні „дух” капіталізму.

Оскільки панівна меншість у нашій країні, ще з часів горбачовської „перебудови”, прийняла капіталізм як священну і незаперечну мету власного існування, то відсутність релігійних основ для освячення й легітимізації цієї мети в суспільстві примусила її вдатися до рішучих заходів. Теоретичною базою тих дій і став економічний матеріалізм.

Зрештою, сама розбудова економічного життя на засадах економічного матеріалізму не є новою в історії людства. Найбільш раннім і найяскравішим історичним прикладом тріумфу економічного матеріалізму була економічна система біблійного міста Содом [3], яке вважалося в ті часи економічним лідером світу. Власне, таємниця економічного процвітання цього міста-держави і полягала у розкритті величезного потенціалу економічного матеріалізму, який содомляни прийняли з дитячою безпосередністю. Аби зрозуміти сутність содомської системи економіки, досить уважно (без емоцій!) розглянути лише один з пунктів геніального законодавства Содому: „Хто має вола, зобов'язаний пасти громадське стадо один день, а хто ніякої тварини немає – два дні”. Подібним чином регулювалися всі сторони економічного й соціального життя громадян Содому, тому у содомлян була безмежна відраза до бідності, і вони, не покладаючи рук, вдень і вночі працювали на благо економіки славного міста, не потребуючи ніяких наглядців. Для цілковитої ясності ще, мабуть, потрібно додати, що в Содомі милосердя (допомога бідним) каралося лютою смертю як найбільший злочин проти держави. Бідність у Содомі стала рівнозначною голодній смерті. Содомська система економічного устрою працювала безвідмовно, і якби не внутрішня опозиція і зовнішнє втручання, Содом, без сумнівів, проіснував би ще не одне тисячоліття.

Сьогодні в Україні стимульовано розвиток соціально-економічної системи содомського взірця, котра в основу мотиваційного механізму розвитку економіки і, зокрема, підприємництва, кладе могутній чинник – страх перед бідністю. Становлення даного мотиваційного механізму спричинено не лише абсолютизмом панівної меншості, а й багатьма історичними причинами. Нігілізм і лібералізм ХІХ ст., зреалізовані в державному атеїзмі СРСР, знайшли своє пряме продовження вже в незалежній Україні, де церква так і залишилася на узбіччі суспільного життя. Суспільство за останні століття виробило в собі стійку звичку легковажити релігією. Так, за даними комплексних загальноукраїнських досліджень, проведених ще у 1999 р. (до появи „Стратегії”), середній місячний прибуток „нерелігійних” респондентів майже у чотири рази перевищував прибуток їх релігійних співвітчизників. І чим віросповідання було традиційнішим, тим його послідовники були біднішими. Маса бідних є і серед „нерелігійних”, та немає багатих серед віруючих.

Досить одного аналізу явища хабарництва (котре, судячи з його масового поширення, свідомість більшості суспільства вже давно легалізувала), аби зрозуміти сутність економічного відчуження релігійної частини суспільства. Церква виявилася неспроможною адаптувати хабар в своє етичне вчення. Одне це здатне було створити нездоланий психологічний бар'єр для соціалізації та економізації релігійного індивіду, бо матеріальне багатство в його очах стало тотожним злочинству, а політика – безбожності.

Та навіть така бідна і зневажена Церква в Україні становить смертельну загрозу для модерного економічного матеріалізму. Досвід Содоми є тому підтвердженням. Тому можна однозначно прогнозувати, що українське суспільство або знайде альтернативу содомства, або приступить до фізичного винищення християн. Уже сьогодні кожен індивід, на кожному кроці свого життя приречений постійно робити вибір між „етикою Содоми” і „етикою Христа”. Цей вибір рано чи пізно стане вибором усього суспільства.

1. Агада. М., 1993. 2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. К., „Основи”, 1996. 3. Святе Письмо. Буття, гл. 3–19. 4. Україна: поступ у ХХІ ст. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр. // Урядовий кур'єр. №16 від 28 січня 2000 р.